Tézisek

A „teljes“ Shakespeare: a szerző, szöveg és kánon megjelenítései

Thomas Joseph Rooney

Mire gondolunk, mikor azt mondjuk, hogy Shakespeare „összes műve“? Hogyan változott az összes mű fogalma az évek során? Ez a disszertáció a Shakespeare-művek gyűjtésének és kiadásának számos periódusát vizsgálja a teljesség lencséjén keresztül. Elsődleges célom nem az összegyűjtött munkák kiadásainak értékelése, sokkal inkább a különböző okfejtések a teljesség mint olyan koncepciója mögött.

A bevezetésben meghatározok kulcsfogalmakat, és világossá teszek bizonyos elveket, melyek a kutatás során vezéreltek. Egy fontos feltevés, hogy a reneszánsz idején Angliában individuális szerzők szövegeket írtak színpadra, néha egyedül, máskor együttműködve. Ezeknek a drámaíróknak a személyazonosságát a külső és belső evidenciák útján lehet meghatározni. Ez a szerzőségkutatáson alapszik, melyet olyan tudósok végeztek, mint Brian Vickers.[1] Ezt a nézetet ma sokan anakronisztikusnak tekintik, mert ahogy állítják, a „szerző“ nem jelent meg a felvilágosodásig.[2] De amint Vickers rámutatott, az individuális író fogalma olyan messzire nyúlik vissza, mint a VI. századi Görögország, és ez a képzet a reneszánsz idején is létezett. Egy másik kulcsfontosságú feltevésem Patrick Cheney munkáján alapul, miszerint e tanulmány középpontjában álló szerző egész karrierje során költő-drámaíró volt.[3] Ez szemben áll azzal a konvencionális nézettel, hogy William Shakespeare, a drámaíró történetesen megjelentetett néhány verset, mikor a színházak a pestis miatt zárva tartottak. Szintén elfogadott nézet, hogy Shakespeare-t nem érdekelte, hogy a darabjait nyomtatásban lássa. Ezzel szemben Lucas Erne felépített egy impozáns álláspontot, miszerint a drámaíró nem volt közömbös a kiadás iránt, sőt nagyon is foglalkoztatta, hogy színművei hogyan jelennek meg nyomtatásban és a színházban.[4]

Az első rész a szerzők és műveik gyűjtésére fókuszál a korai modern Londonban.[5] Az első fejezetben az a szándékom, hogy Shakespeare 1623-as összegyűjtött színműveit, az úgynevezett Első Fóliót (F1), tágabb perspektívába helyezzem, mint azt általában szokás. A hangsúlyt az 1550 és 1623 között kiadott gyűjtemények megjelentetésére helyezem, hogy fényt derítsek az egyik legismertebb és legbefolyásosabb gyűjtemény kiadására. A legtöbb

---

[1] *Shakespeare, Co-Author: A Historical Study of Five Collaborative Plays* (Oxford: Oxford University Press, 2002).
[2] Michael Foucault, ‘What is an Author?’, trans. by Josué V. Harari, in *The Foucault Reader*, ed. by Paul Rabinow (London: Penguin, 1984), pp. 101-20.
[3] *Shakespeare National Poet-Playwright* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).
[4] *Shakespeare as Literary Dramatist* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).
[5] A disszertációmban mind a „reneszánsz“, mind a „korai modern“ kifejezéseket használom. Az elsőt azért, mert kiemeli a múlt és az adott kor kapcsolatát, az utóbbit azért, mert az a jelenhez köti.

diszkurzus Shakespeare műveiről az F1-gyel kezdődik és általában Ben Jonson 1616-os *Munkák* című kötete a viszonyítási pont. Azonban nem Jonson műve volt az egyetlen gyűjteményes kiadás, amely 1623 előtt angol nyelven jelent meg: az Erzsébet és Jakab korabeli időkben olyan gyűjteményes kiadások forogtak közkézen, melyek írói Chaucertől Sidneyig és Spencerig, illetve I. Jakab királyig terjedtek. Ezek a kiadások átlépték a műfaji határokat, azonban közülük sok világi, irodalmi kiadás volt. Mindmáig csak keveset írtak azokról a kapcsolatokról, melyek az előbb említett műveket összekötik az F1-gyel. Az, hogy az 1623-as Shakespeare gyűjteményes kiadás tartalmát tekintve egyedülálló volt, nem vitás. Nem egy textuális és kulturális vákumban jelent meg, így a kiadásától számos szál vezet más gyűjteményes munkákhoz – ezek a szálak olyan messzire követhetők vissza, mint az 1532-ben megjelent első egykötetes Chaucer-mű. Sok kapcsolat ezek közül, különösen a gyűjteményes műveket kiadó könyv- és papírkereskedők között létező, úgy tűnik, mindmáig nem került megvitatásra.

Az F1-re széles körben úgy tekintenek, mint az első Shakespeare gyűjteményes kiadásra, de a Shakespeare művek gyűjtése sokkal korábban kezdődött. A második fejezetben bemutatom, hogy 1598 és 1623 között milyen változatos módon jelentek meg: Francis Mere gyűjteményében a *Palladis Tamia* (1598) oldalán; a könyvkereskedésekben, ahol Shakespeare neve egyre fontosabbá vált a kvartók és oktávok eladásában; a Pavier kvartók tíz darabjában, amely 1619-ben első kísérletnek számított a darabok összegyűjtésére; és maga az F1. Két kulcsállításom a *Pallas Tamia* tüzetes újraolvasása alapján, hogy Meres nemcsak „szerzőként" tekintett Shakespeare-re, hanem olyan szerzőként, aki „műveket" ír.[6] Ha 1598 után megvizsgáljuk a kiadások címoldalát és dedikációkat, megerősíthetjük, hogy Shakespeare legkevesebb másfél évtizede mint költő-drámaíró jelen volt a könyvkereskedésekben. Az is bizonyítható, hogy a címoldalon látható név-„William Shakeſpeare"- magához a szerzőhöz köthető, aki úgy tűnik maga hagyta jóvá, hogyan nézzen ki a címlap a Richard Field által nyomtatott *Venus és Adonis*ban. A Folger Shakespeare-könyvtárban található egy eredeti kötésben fennmaradt Pavier kvartó, egyike a még létező két példánynak.[7] Úgy hiszem, ez a kötet, mely először Edward Gwynn tulajdonában volt, egyfajta jelentős szinekdochéja a többi forgalomban lévő összefűzött példánynak, és egy egyedülálló képpel ajándékoz meg bennünket Shakespeare-ről, a drámaíróról. Például egy korai olvasó (talán éppen Gwynn) címet adott a gyűjteménynek: *Színművek és pamfletek, írta William Shakespeare*. Shakespeare-t sok mindennek titulálták már, de pamfletírónak csak

[6] *Palladis Tamia (1598) With an Introduction by Don Cameron Allen* (New York: Scholars' Facsimiles & Reprints, 1938), pp. 283a and 282a–b.
[7] Folger STC 26101 copy 3. A másik a Texas Christian University-n.

ritkán. Szerintem nyomtatott gyűjteményes kiadások történetével foglalkozó elemzés nem hagyhatja mindezt figyelmen kívül, mert enélkül nem lehet teljes. A Pavier kvartóban Shakespeare mindössze drámaíró; Meres költő-drámaírója és a könyvkereskedés eltűnt. Ez az elképzelés még nagyobb hangsúlyt kap az F1-ben, ahol is a címlap beharangozza: „MR. WILLIAM SHAKESPEARE KOMÉDIÁK, TÖRTÉNETEK & TRAGÉDIÁK“, és az elbeszélő poéta javarészt hiányzik a bevezetőkből. Ez színdarabok gyűjteménye, nem a műveké, és ennek egyik következménye, hogy az F1 Shakespeare-je fog visszhangozni az évszázadok során. Sok évbe telt, míg például a versek helyet kaptak a színművek mellett, továbbá mind a mai napig nagy ellenállásba ütközik annak elismerése, hogy Shakespeare szerepet játszott abban, hogy néhány dráma kimaradt az 1623-as kiadásból. Így aztán valószínűleg sohasem lesz egyetértés abban, hogy mi alkotja Shakespeare teljes műveit.

A második rész fejezetei a XVIII. század eleji London és a XIX. század végi Philadelphia Shakespeare gyűjteményes kiadásaival foglalkoznak. Az első kiadást úgy tervezték, hogy tartalmazza a költeményeket és színműveket is, melyet 1714-ben jelentetett meg egy csoport Jacob Tonson és Edmund Curll részvételével.[8] Igaz, Shakespeare gyűjteményes kiadását már 1709-ben is megvásárolhatták az érdeklődők. Miután Tonson Nicholas Rowe szerkesztésében megjelentette a darabok első kiadását hat kötetben, Curll kiadta, amit ő *Hetedik köte*tnek nevezett.[9] Ezt Charles Gildon szerkesztette és úgy tervezték, hogy a könyvespolcon a Tonson kötetek mellet nyugodjon. Ez a kiadás sok verset és szonettet tartalmazott, csakúgy mint Gildon esszéit a művekről, illetve görög és római színháztörténetet. Megjelenésre és tartalomra ez a kötet „összegyűjti“ a munkákat. A harmadik fejezet a színművek és költemények forgalmazását vizsgálja 1709 és 1714 között az újságokban Tonson, Curll és Bernard Lintott által elhelyezett hirdetések alapján. Ez utóbbi 1709-ben jelentette meg az öszegyűjtött versek saját kiadását.[10] Szerintem Currl tevékenységét kiegyensúlyozottabban kellene megítélni. Ugyanis a Shakespeare-művek kiadása után a XVIII. század végére hírneve züllött magatartása következtében megkopott. Ez sok Shakespeare tudóst arra ösztökélt, hogy a *Hetedik köte*t elvessék, és semmi másnak ne tartsák, mint „egy parazita dudor“-nak,[11] mely nézeten az 1640-ben először megjelent „torzított Benson változat“[12] szonettek is rontottak. De az újsághirdetéseket követve, különösképpen 1709-ben, állíthatom, hogy Curll nagyon is „találékony, energikus volt,

[8] *The Works of Mr. William Shakespear*, 9 vols (London: J. Tonson, E. Curll, J. Pemberton, and K. Sanger, 1714).
[9] *The Works of Mr. William Shakespear. Volume the Seventh* (London: Edmund Curll and Egbert Sanger, 1710). A könyvet valójában 1709-ben kezdték árusítani.
[10] *A Collection of Poems* (London: Bernard Lintott, [1709]).
[11] Giles. E. Dawson, *Four Centuries of Shakespeare Publishing* (Lawrence: University of Kansas Libraries, 1964), p. 9.
[12] J. Douglas Canfield, *The Baroque in English Neoclassical Literature* (Newark: University of Delaware Press, 2003), p. 117.

mindig tudatában a nyilvánosság értékének és a szükségnek, hogy portékájának piacot teremtsen".[13] Például Lintott nem ugyanabban a formában jelentette meg a versek első kiadását, mint az 1709-es színművekét, és úgy tűnik, annyira nem is reklámozta, mint Curll a *Hetedik köte*tet. Ezek a tényezők mind szerepet játszhattak Tonson azon elhatározásában, hogy Curllt 1714-ben bevigye a kiadói szindikátusba. Utólagosan könnyű siránkozni, hiszen a sokkal későbbi 18. kiadásban a „torzított" szonetteket nyomták újra, eközben Lintott 1711-es szonettváltozata, mely az 1609-es kvartón alapult, eltűnt.[14] Míg ez talán nem elégíti ki a kíváncsiságunkat arról, hogy mit jelent a teljes Shakespeare-mű, addig a Curll-kötet jó munkát végez a költemények és szonettek bemutatása terén, melyek 1709-ben elérhetőek voltak. Amennyiben az elbeszélő költemények és a kiegészítő anyagok is szerepeltek volna benne, a könyvkereskedő posztumusz hírneve még növekedhetett volna.

A negyedik fejezetben egy nagyon másféle Shakespeare gyűjteményes kiadást veszek górcső alá: egy kommentárral ellátott, egyedüli kiadást. Horace Howard Furness (1833-1912) közel ötven évet töltött tizenöt színmű összegyűjtésével és az „összes" kritikai kiadás szerkesztésével. Ez a fejezet megvizsgálja, hogy ezt mi módon tette, és mindez mit jelentett, különös tekintettel a *Macbeth*en végzett munkájára.[15] 1861-ben kezdett dolgozni a *Hamlet* egy házi készítésű kiadásán. Ötvenkét évvel később Furness meghalt, miközben a *Cymbeline*-on munkálkodott. Keveset mondunk, ha azt állítjuk, hogy életét a variórumnak szentelte. Például a *Macbeth*en egy évet dolgozott. Ennek a fejezetnek elsődleges célja, hogy bemutassa Furnesst a darabon végzett munka közben, melynek alapját a Pennsylvania Egyetem családi archívumában található, Furness saját jegyzeteivel ellátott előző kiadások példányai szolgáltatják.[16] Amit Furness a *Macbeth* bevezetéséhez ír a Fóliókkal való textuális egyeztetésről, az elmondható a kiadás egészéhez való viszonyáról: „Inkább tévedek a teljesség javára".[17] Negyvenöt kiadást használt a textuális egyeztetéshez, és több mint 139 könyvvel konzultált a szövegjegyzetekhez és függelékhez. Több mint kétezer jegyzet található a szövegkommentárban, melyek szinte minden oldalt dominálnak. A függelék szintén kimerítő, és több mint huszonöt oldalt szentel Thomas Middleton *A boszorkány* című művének, és további ötven oldalt a német fordításoknak és kommentároknak. A feminista kritikusok talán meglepődnének, ha megtudnák, hogy ebben a részben több oldal foglalkozik Lady Macbethtel mint a férjével, és hogy a legtöbb kommentárt nők írták. A bejegyzések

---

[13] Raymond N. MacKenzie, 'Curll, Edmund (d. 1747)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Sept 2004; online edn, Jan. 2008 <http://www.oforddnb.com/view/article/6948> [accessed 25 July 2009].
[14] *A Collection of Poems, In Two Volumes* (London: Bernard Lintott, [1711]).
[15] *A New Variorum Edition of Shakespeare: Macbeth*, 3rd edn, ed. by Horace Howard Furness (Philadelphia: J. B. Lippincott, 1873).
[16] e.g. '*Macbeth* with Handwritten Marginalia', Philadelphia, University of Pennsylvania MS Coll 481, Furness Family Papers 1765-1937*, Macbeth, Measure for Measure*, Box 32.
[17] Preface to *New Variorum Macbeth*, p. iv.

arról, hogy Sarah Siddons hogyan közelítette meg és játszotta el a karaktert, még mindig releváns azok számára, aki érdeklődnek a színházkritika iránt. Természetesen ma már kevesen olvassák ezt a kiadást, de még mindig van hatása: ennek a fejezetnek az is célja, hogy megmutassa, hogy A. C. Bradley nagyhatású munkája, a *Shakespeari-tragédiák* (1904) hogyan alapult részben az *Új variórum Macbeth* olvasatán és a három másik „nagyszerű" tragédián Furness szerkesztésében.

A harmadik rész jelenünk Shakespeare-jével foglalkozik. Az ötödik fejezet a teljesség megjelenítését járja körül hat jelenlegi kiadásban: a Riverside, a Bevington, az Oxford, a Norton, a Pelican és az RSC.[18] Mindegyik masszív kötet, összesen több mint 10.000 oldal, és közülük számosnak még korábbi kiadása is létezik. Ez talán megmagyarázza, hogy egy ilyen tanulmányhoz mint a jelen dolgozat, eddig nem fogtak hozzá. Itt úgy vizsgálom az általános szerkesztők, G. Blakemore Evans, David Bevington, Stanley Wells és Gary Taylor, Stephen Greenblatt, Stephen Orgel és A.R. Braunmuller, illetve Jonathan Bates munkáját, ahogy a korábbi tudósok tanulmányozták Rowe, Johnson, Malone és más szerkesztők kiadásait. A vitát a kánon, szöveg és szerkezet köré szervezem, és számba veszem azokat a körülményeket, amelyek között ezeket a kiadványokat megalkották, és a hozzájuk fűzött kritikai reakciókat is. A kánonról szóló részben pédául tekintetbe veszem, hogyan találkozik az olvasó a művekkel. Az F1 óta a színműveket általában műfaj szerint csoportosítják (gyakran egy külön fejezettel, melyet „Románcok"-nak neveznek), de az Oxford szerkesztői megkérdőjelezték ezt a hagyományt azzal, hogy a műveket a megírás feltételezett időrendi sorrendjébe rendezték. Általános gyakorlat volt a verseket és szonetteket a kötet végére helyezni, de a Pelican szerkesztői éppen hogy az elejére tették, elismerve ezzel Shakespeare státuszát élete során mint költő-drámaíró. A szövegről szóló rész témái magukba foglalják a „további passzusok" beszúrását néhány darab végére, melyek több változatban maradtak fenn, illetve a szitkozódások kezelését, színpadi utasításokat és a modern írásmódot. Az utolsó részben a szerkezetre fókuszálok, megvizsgálva olyan elemeket, mint az általános bevezetés, bevezetés az individuális művekbe, szövegbeli feljegyzések, illusztrációk, bibliográfiák. Továbbá kiértékelem a kibertérben létező két kiadás (Norton és RSC) kiterjesztett szerkezetét is.

---

[18] *The Riverside Shakespeare*, ed. by G. Blakemore Evans (Boston: Houghton Mifflin Co., 1974); *The Riverside Shakespeare*, 2nd edn, ed. by G. Blakemore Evans and J. J. M. Tobin (Boston and New York: Houghton Mifflin Co., 1997); *The Complete Works of Shakespeare*, 5th edn, ed. by David Bevington (New York: Pearson-Longman, 2003); *William Shakespeare: The Complete Works*, gen. eds. Stanley Wells and Gary Taylor (Oxford: Clarendon, 1986); *William Shakespeare: The Complete Works*, 2nd edn, gen. eds. Stanley Wells and Gary Taylor (Oxford: Clarendon, 2005); *The Norton Shakespeare: Based on the Oxford Edition*, gen. ed. Stephen Greenblatt (New York and London: W. W. Norton & Company, 1997); *The Norton Shakespeare: Based on the Oxford* [18] *The Complete Pelican Shakespeare*, gen. eds. Stephen Orgel and A.R. Braunmuller (London: Penguin, 2002); *William Shakespeare: Complete Works,* ed. by Jonathan Bate and Eric Rasmussen (New York: The Modern Library, 2007).

A hatodik fejezet megvizsgálja a társszerzőség versengő megjelenítését az előző fejezetben tárgyalt gyűjteményes kiadások esetében. Hosszú évekig néhány tudós George Wilkinst, George Peele-t, Thomas Middletont és John Fletchert Shakespeare társszerzőinek tekintette. Éppen annyi évig, mint ahány szerkesztő nem vett tudomást vagy elutasította ennek az együttműködésnek a tényét. Célom nem az, hogy újravitassam az eseteket a társszerzőségről, melyet olyan írók már meg tettek, mint Brian Vickers és MacDonald P. Jackson, sokkal inkább kiemelni azokat a problémákat, amelyek felmerültek a gyűjteményes kiadások megjelenítésében.[19] Míg néhány színművet elismerünk mint kollaboratív munkálkodást, másokat azonban széleskörű véleménykülönbség övez. Időnként egy szerkesztő merészen leteszi voksát a társszerzőség mellett, miközben egy másik még csak meg sem említi az ügyet. A mód, ahogy a gyűjteményes kiadás megjeleníti Shakespeare társszerzőit, azzal befolyásolja az olvasó „Shakespeare" értelmezését. Így annak megértése, hogy mi a „teljes Shakespeare" mindaddig megoldatlan marad, amíg nem vesszük számításba társszerzőinek munkáját. Az első fejezetben mindvégig az Oxford-kiadásokat használtam kritériumként, mivel ezek a kiadások tettek legtöbbet a társszerzőség ügyében. Véleményem szerint ma egy gyűjteményes kiadásban helyet kell találni azon drámaírók számára, akikkel Shakespeare minden bizonnyal együttműködött – Peele, Middleton, Wilkins és Fletcher – és elismerni azokat az írókat, akik hozzájárultak a *Sir Thomas More*hoz: Anthony Munday, Henry Chettle, Thomas Dekker és Thomas Heywood. Továbbá megvitatok számos más darabot is, ahol a közös munka tetten érhető. Lehet, hogy időbe telik amíg a „többiek", akik a *III. Edward* és a *VI. Henry* darabokon dolgoztak, kilétére fény derül, de addig is Thomas Nashe és Thomas Kyd elismerést kell hogy kapjanak a *VI. Henry I* megírásában való közreműködésükért. Végezetül úgy gondolom, hogy az irodalomkritikusoknak fel kellene hagyniuk a színművek megvitatásakor a társszerzők kimeszelésével, és néhány példát szolgáltatok arra, hogyan nézhetne ki a „kollaboratív kritika".

Az utószóban a teljes Shakespeare-mű olyan területeivel foglalkozom, melyekre eddig nem tértem ki. Először is több munkát kell végezni az első fejezetben vizsgált gyűjteményes kiadások nyomtatási kultúráját illetően, beleértve a legbefolyásosabb gyűjteményes kiadást, a Bibliát. További kutatást igényel a teljesség megjelenítésének vizsgálata az egy kötetben megjelent gyűjteményes munkákon túl az olyan kiadásokban is, mint a „Teljes Arden 2 Shakespeare", mely individuális kiadványok formájában jelent meg 1951 és 1982 között. Végül röviden elemzek néhány problémát a teljes Shakespeare-mű internetes megjelenésével kapcsolatban. Amikor 2004-ben elkezdtem dolgozni ezen a disszertáción, terveztem egy

[19] Vickers, *Shakespeare, Co-Author*; MacDonald P. Jackson, *Defining Shakespeare: Pericles as Test Case* (Oxford: Oxford University Press, 2003).

fejezetet az internetes Shakespeare kiadásról (The Internet Shakespeare Editions), mely szabad hozzáférést ígért a művek kritikai kiadásaihoz, számtalan linkkel a többszintű textuális- és előadásokon nyugvó jegyzetekhez.[20] 2011 januárjában mindössze kettő modern kritikai kiadás volt csak elérhető, ráadásul úgy tűnt, hogy az oldal anyagi problémákkal is küszködik. Az olvasók azonban rengeteg, máshol elérhető lehetőség közül válogathatnak: „HTML kisdások, PDF verziók, böngészhető szkennelt változatok (…) és fakszimile kiadások".[21] Azonban a szerzői jog korlátozások miatt, azok akik egy „modern" szöveget szeretnének olvasni, be kell érniük azzal, amit legkevesebb egy évszázaddal ezelőtt szerkesztettek.

[20] http://www.internetshakespeare.uvic.ca.
[21] *Mr. William Shakespeare and the Internet,* 'Works',
<http://www.shakespeare.palomar.edu/mrwilliamshakesWORKS.htm> [accessed 19 January 2011].